

Основні аспекти правового врегулювання відносин, пов'язаних із обробкою персональних даних.

1. Становлення інституту захисту персональних даних.
2. Правові засади та стандарти захисту персональних даних в Європейському Союзі.

Становлення інституту захисту персональних даних.

Інститут захисту персональних даних є відносно молодим у правовому контексті, і його створення пов'язане із розвитком конституційних прав і свобод особи, зокрема права на недоторканність приватного життя. Це право є одним із ключових принципів світових демократій та знаходить відображення у багатьох міжнародних правових актах.

Поняття "privacy" в англійській мові охоплює всі аспекти приватного життя та індивідуальних свобод, і воно було вперше сформульовано в США в 1890 році відомими американськими юристами С. Уорреном і Л. Брандейсом. В англійській мові термін "privacy" не має точного відповідника в українській мові. Один з перших спроб визначити суть поняття "privacy" був зроблений у 1890 році С. Уорреном і Л. Брандейсом, які описали його як "право бути залишеним у спокої". У 1928 році суддя Верховного суду США Л. Брандейс офіційно визнав право на "privacy" у конституції США. Концепція "privacy", сформована в США, вплинула на розвиток системи прав і свобод людини. У 1965 році у справі *Griswold vs. Connecticut* суддя Верховного суду США Дуглас визнав право на приватність, виведене із перших п'яти поправок до конституції, як невід'ємний аспект недоторканності приватного життя. Ця концепція також вплинула на розвиток недоторканності особистого та сімейного життя як правового інституту в європейських країнах та була закріплена в

міжнародних угодах з прав людини, зокрема в Загальній декларації прав людини ООН 1948 року.

Статтею 17 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права визначено, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року закріплює у статті 8 право кожного на повагу до свого приватного й сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Також у ній вказано, що органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням або злочинам, захисту здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб.

З поширенням інформаційних технологій та автоматизованого оброблення даних у 70-80-х роках ХХ століття виникла потреба у постійному удосконаленні правового та технічного регулювання захисту приватного життя людини. Виникла концепція "захист персональних даних", яка стала важливою частиною розуміння поняття "privacy" в європейських країнах. Персональні дані стали одним із найбільш важливих атрибутів недоторканності приватного життя людини та потребують захисту через юридичні та організаційні заходи.

У 1981 році Радою Європи була прийнята Конвенція № 108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних з метою забезпечення прав і свобод осіб у зв'язку із зберіганням та обробкою їхніх персональних даних. Далі, у 1995 році, Європейський Парламент та Рада ЄС прийняли Директиву № 95/46/ЄС, яка регулює захист фізичних осіб при

обробці персональних даних і вільне переміщення таких даних. Це стало важливим кроком у створенні єдиної системи захисту персональних даних на рівні Європейського Союзу.

Згодом, у 2000 році Хартія Європейського Союзу про основні права та у 2001 році Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних додатково укріпили права на захист персональних даних. У 2008 році було доповнено Директиву № 95/46/ЄС Рамковим рішенням № 2008/977/ЈНА, яке стало загальним інструментом захисту персональних даних в поліцейській та судовій сфері .

Зазначені етапи еволюції правового регулювання захисту персональних даних в Європі сприяли прийняттю низки національних законів та підзаконних нормативних актів державами-членами Європейського Союзу, направлених на імплементацію згаданих вище джерел європейського права. Законодавча, правозастосовна та судова практика держав-членів Європейського Союзу у галузі захисту права людини на приватне життя на основі гармонізованого законодавства формували загальноєвропейський досвід захисту персональних даних і сприяли подальшому розвитку та внесенню змін у наднаціональне право Європейського Союзу.

У 2010 році у своєму повідомленні про "Комплексний підхід до захисту персональних даних у Європейському Союзі" Європейська Комісія визначила потребу у більш комплексній та послідовній політиці стосовно основоположного права на захист персональних даних.

У січні 2012 року вона опублікувала пропозиції щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради ЄС про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних ("Загальний регламент щодо захисту даних") та пропозиції щодо Директиви Європейського Парламенту й Ради ЄС про захист фізичних осіб при обробці

персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення або переслідування кримінальних злочинів або виконання кримінальних покарань, а також вільного переміщення таких даних.

Наразі обидва документи проходять громадське обговорення як на наднаціональному рівні, так і в державах Європейського Союзу. До 2010 року в Україні здебільшого окремі питання захисту персональних даних було врегульовано у межах конституційного, частково - інформаційного та міжнародного права. Конституцією України гарантовані основні права та свободи людини і громадянина. Так, статтями 31, 32 та 34 зазначається, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, ніхто не може зазнавати втручання в особисте й сімейне життя особи, крім деяких випадків, передбачених Конституцією України; кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Згадані положення Конституції України знайшли відображення в законодавстві України, зокрема в законах "Про інформацію", "Про захист інформації в інформаційних та телекомунікаційних системах", "Про адвокатуру", "Про банки та банківську діяльність", основах законодавства України про охорону здоров'я, Цивільному кодексі України, Кодексі законів про працю та інших нормативно-правових актах. Проте цьому процесу бракувало системності. Прийняття 1 червня 2010 року Закону України "Про захист персональних даних", що набув чинності 1 січня 2011 року.

Протягом 2011–2012 рр. в Україні було прийнято ряд підзаконних нормативно-правових актів у сфері захисту персональних даних. Ці акти спрямовані на урегулювання функціонування Державної служби України з питань захисту персональних даних, Державного реєстру баз персональних даних, визначення загальних вимог до оброблення персональних даних у

базах персональних даних, а також на встановлення порядку здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства у сфері захисту персональних даних та інше. На саміті Україна–ЄС, який відбувся 22 листопада 2010 року в Брюсселі, Україна отримала від Євросоюзу План дій щодо лібералізації візового режиму для України.

Однією з вимог Європейського Союзу було прийняття відповідного законодавства про захист персональних даних та забезпечення ефективного функціонування незалежного наглядового органу з питань захисту персональних даних. Це було важливою передумовою для укладення Україною угоди про співробітництво з Європейською організацією з питань юстиції (Євроюст) та угоди про оперативне співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європол). У листопаді 2011 року в Україні відбулись експертні місії Європейської Комісії та Євроюсту з обстеження поточного функціонування інституційної системи захисту персональних даних. За їх результатами було надано звіти, в яких визначено основні питання, які вимагають подальшого вирішення, такі як внесення змін до Закону України "Про захист персональних даних" на основі рекомендацій європейських експертів та забезпечення незалежності уповноваженого органу України з питань захисту персональних даних. У листопаді 2012 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 5491-VI "Про внесення змін до Закону України "Про захист персональних даних"", який набрав чинності 20 грудня 2012 року.

Цей закон спрямований на удосконалення правового регулювання у сфері захисту персональних даних відповідно до рекомендацій Європейської Комісії, Євроюсту та Ради Європи. Закон розширює сферу дії Закону України "Про захист персональних даних", встановлюючи його дію на всі дії з оброблення персональних даних, а не тільки в базах персональних даних. Несподівано, дана стаття завершується зазначенням на те, що хоча новий закон удосконалив правове регулювання захисту

персональних даних згідно з рекомендаціями європейських експертів, залишаються відкритими питання щодо подальших змін у сфері дії Закону України "Про захист персональних даних", таких як розмежування процесів оброблення персональних даних в базах та поза ними, визначення конкретного правового механізму забезпечення балансу між правом на самовираження та правом на невтручання в особисте життя, удосконалення понятійно-категоріального апарату та інші аспекти захисту персональних даних. Також важливим залишається питання незалежності уповноваженого органу з питань захисту персональних даних.

Правові засади та стандарти захисту персональних даних в Європейському Союзі.

Правові стандарти захисту персональних даних визнаються найбільш узагальненими, загальноновизнаними правовими засадами у сфері відносин, пов'язаних із персональними даними. Формування європейських правових стандартів у цій області відбувалося завдяки діяльності організацій, таких як Рада Європи та Європейський Союз. Рада Європи та Європейський Союз спільно працювали над розробкою міжнародних стандартів захисту персональних даних. Однією з ключових угод є Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція 108).

Ця конвенція стала першим міжнародним юридичним інструментом у сфері захисту персональних даних. Вона визначає загальні принципи та стандарти для країн-учасниць і встановлює правила оброблення та передачі персональних даних. Крім того, Європейський Союз прийняв Регламент (ЄС) 2016/679 (Загальний регламент з питань захисту даних, або GDPR),

який є обов'язковим для всіх країн-членів та компаній, які опрацьовують персональні дані громадян ЄС.

Ці міжнародні правові засади захисту персональних даних встановлюють права осіб на конфіденційність, доступ, виправлення та видалення своїх даних. Вони також визначають обов'язки суб'єктів оброблення даних, таких як компанії та державні органи, забезпечуючи високий стандарт захисту приватності. Ці стандарти не лише визначають правовий контекст в Європі, а й можуть впливати на розвиток правових норм у інших регіонах світу. У своїй суті вони відображають глобальний тенденції щодо захисту особистих даних та приватності в цифровому віці.

Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція 108 РЄ), прийнята 28 січня 1981 року, представляє собою перший міжнародний правовий документ, спрямований винятково на врегулювання питань захисту персональних даних. Запровадження цієї конвенції було обумовлене стрімким розвитком інформаційних технологій у другій половині ХХ століття та потребою в розробці детальних правил захисту осіб через охорону їхніх персональних даних.

Європейський суд з прав людини відзначав необхідність позитивних зобов'язань держав забезпечувати ефективно дотримання права на приватне і сімейне життя, як визначено статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це стосувалося не лише утримання від дій, що порушують гарантоване право, але й активних заходів для забезпечення цього права. Конвенція 108 РЄ розповсюджується на різні процеси обробки даних, проваджені як у приватному, так і у державному секторах. Вона визначає основні принципи та стандарти, такі як права осіб, принципи обробки персональних даних, обов'язки тих, хто займається обробкою, і державний контроль у сфері захисту персональних даних.

Важливо відзначити, що Конвенція 108 РЄ передбачає вільний обмін персональними даними між її сторонами, але одночасно встановлює обмеження для потоків даних в країни, де рівень захисту не відповідає вимогам конвенції. Крім того, конвенція передбачає створення національних наглядових органів з питань захисту персональних даних. Конвенція 108 РЄ, яка ратифікована Україною, знаходить своє застосування у сучасному світі, а процес її модернізації свідчить про необхідність адаптації до нових викликів у сфері захисту приватності та обробки персональних даних.

Так, в Європейському Союзі регулювання захисту персональних даних відбувається на різних рівнях, включаючи документи та інструменти на рівні ЄС та національні законодавства кожної держави-члена.

Конвенція 108 РЄ є однією з важливих міжнародних конвенцій у цій сфері, але Європейський Союз також прийняв свої внутрішні інструменти та регулятиви.

Конвенція 108 РЄ: Ця конвенція є загальноєвропейським стандартом захисту персональних даних і була ратифікована всіма державами-членами ЄС окремо, а пізніше і Європейським Союзом в цілому. Конвенція встановлює загальні принципи та стандарти для обробки персональних даних і регулює обмін такими даними між державами-учасницями.

Директива 95/46/ЄС: Ця директива Європейського Парламенту і Ради встановлює стандарти захисту осіб у зв'язку з обробленням персональних даних та вільним переміщенням таких даних у межах ЄС. Директива була важливим інструментом для гармонізації національних законодавств щодо захисту персональних даних в державах-членах.

Регламент ЄС № 45/2001: Цей регламент стосується захисту персональних даних, оброблених інститутами та органами ЄС. Він встановлює загальні правила і принципи щодо обробки таких даних.

Рамкове рішення про захист персональних даних: Це рішення Ради ЄС забезпечує захист персональних даних, що обробляються в рамках поліцейського та судового співробітництва у кримінальних справах.

Організація / Документ	Сфера Діяльності	Деталізація Правового Регулювання
Рада Європи		
Рекомендація Rec(95)4 щодо захисту персональних даних у сфері телекомунікаційних послуг з особливими рекомендаціями щодо телефонних послуг	Телекомунікації	Визначає заходи захисту персональних даних у сфері телекомунікацій, зокрема телефонних послуг.
Рекомендація Rec(90)19 щодо захисту персональних даних, що використовуються для розрахункових та інших суміжних операцій	Фінансові операції	Уточнення стандартів захисту персональних даних в розрахункових та інших суміжних фінансових операціях.
Рекомендація Rec(89)2 державам-членам щодо захисту персональних даних, що використовуються для працевлаштування	Працевлаштування	Надає вказівки щодо захисту персональних даних у контексті процесу працевлаштування.

Рекомендація Rec(97)5 державам-членам щодо захисту медичних даних	Медичні дані	Визначає принципи та стандарти для захисту медичних даних та їх обробки.
Європейський Союз		
Рішення Ради ЄС 2000/642/ЛНА відносно домовленостей про співпрацю між підрозділами фінансової розвідки держав-членів	Фінансова розвідка	Спрямоване на обмін інформацією між фінансовими розвідковими службами для боротьби з фінансовою злочинністю.
Директива 2002/58/ЄС «Про обробку персональних даних та захисту конфіденційності у секторі електронних комунікацій»	Електронні комунікації	Визначає правила для захисту приватності та обробки персональних даних у секторі електронних комунікацій.
Директива 2006/24/ЄС «Про зберігання даних, що генеруються або обробляються при наданні загальнодоступних послуг електронних комунікацій або	Зберігання даних у секторі електронних комунікацій	Стосується зберігання даних для забезпечення безпеки та боротьби зі злочинністю у секторі електронних комунікацій.

громадських мереж зв'язку»		
Директива 2011/24/ЄС «Про застосування прав пацієнтів у транскордонній системі охорони здоров'я»	Охорона здоров'я, транскордонна медична допомога	Встановлює правила та стандарти для захисту персональних даних в транскордонній системі охорони здоров'я та прав пацієнтів.

Література.

Brandeis Louis D., Warren Samuel D. The Right to Privacy // Harvard Law Review. – 1890. – P. 193–220.

Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_326.

Директива № 95/46/ЄС “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних”. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_242.

Хартия основных прав Европейского Союза. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_363

Council Framework Decision 2008/977/JHA of 27 November 2008 on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial cooperation in criminal matter. URL:

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:350:0060:01:EN:HTML>

М. Бем, І. Городський. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. – «К.І.С.»., 2021. С. 161.